

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	27.12.2019
Received / Makale Geliş	07.11.2019	Published / Yayınlanma	30.12.2019

BABİL KULESİ LANETİ: YENİ LİSAN HAREKETİNDE DİL BİLİNCİ¹

THE CURSE OF THE TOWER OF BABEL: LANGUAGE AWARENESS IN THE NEW LANGUAGE MOVEMENT

Arş. Gör. Dr. Farız YILDIRIM

Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-6194-1862

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1689>

Reference: Yıldırım, F. (2019). Babil Kulesi laneti: yeni lisan hareketinde dil bilinci. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(48), 4514-4521.

ÖZET

Siyasal ulusçulukta dil, yurttaşlara ulusal kimlik kazandırmanın bir aracı iken romantik ulusçuluk, milleti dilden hareketle tanımlanmış kolektif bir kimlik kabul eder. Romantik ulusçuluğun etkisinin gözlemlendiği Türk milliyetçiliğinde de ulus olmanın ön koşulu dildir. Ziya Gökalp bunu, “*Dil bağımsızlığı, siyasi bir bağımsızlığın öncüsüdür.*” şeklinde ifade eder.

Romantik milliyetçiliğin etkisinde dile en üst perdeden önem atfeden Millî Edebiyat kadrosu, bu fikrin kültürel alanda kabul görmesi ve ilkelerinin benimsetilmesi noktasında gaflet imgelerinden yararlanmıştı. Zira bir fikir yahut standardın yürürlüğe konabilmesinin yolu, onun yokluğu yahut noksanlığının tahayyül edilmesi, yani gaflet imgelerinden geçer. Gaflet imgeleri bu nedenle propagandanın biricik meşruiyet kaynağıdır. Millî Edebiyat sanatkarı da Türkçe konusundaki aydınlanmayı aydın ve toplumun bu konudaki bilgisizlik ve duyarsızlığından söz etmekle sağlamaya çalışmıştır.

Bu çalışma, Yeni Lisan ve Millî Edebiyat hareketinin Türkçenin iç ve dış planlamasına ilişkin görüş ve tasarruflarını tespit etme ve inceleme amacı gütmektedir. Dil üzerinden kültür devrimine girişen bu hareketin tasfiyecilik olup olmadığı da tartışılan konulardan biridir.

Anahtar Kelimeler: Millî Edebiyat, dil bilinci, Yeni Lisan, tasfiyecilik.

ABSTRACT

In political nationalism, while language is a means of imparting national identity to citizens, romantic nationalism accepts a collective identity whose nation is defined by language. In Turkish nationalism, where the influence of romantic nationalism is observed, language is a prerequisite for being a nation. Ziya Gökalp states that “*Language independence is the pioneer of political independence*”

The staff of the National Literature, which attaches the highest importance to the language under the influence of romantic nationalism, benefited from the images of heedlessness in terms of the acceptance of this idea in the cultural field and the adoption of its principles. This is because how an idea or a standard can be put into effect is through the imagination of its absence or its deficiency; in other words, the way to do this is through the images of heedlessness. The images of lightness are therefore the only source of legitimacy for propaganda. The National Literary Artist also tried to provide enlightenment about Turkish by mentioning the ignorance and insensitivity of intellectuals and society on this subject.

This study aims to determine and examine the views and savings of the New Language and National Literature movement on the internal and external planning of Turkish.

Key Words: National Literature, language awareness, New Language, liquidationism.

1. MİLLİYETÇİLİK VE DİL

Siyasal ulusçulukta dil, yurttaşlara ulusal kimlik kazandırmanın bir aracı iken (Sadoğlu, 2010: 3), romantik ulusçuluk, milleti dilden hareketle tanımlanmış kolektif bir kimlik kabul eder. Romantik ulusçuluğun etkisinin gözlemlendiği Türk milliyetçiliğinde de ulus olmanın ön koşulu dildir. Ziya

¹ Bu çalışma, Millî Edebiyat Döneminde Ulusal Bilincin İnşası adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Gökalp bunu, “*dil bağımsızlığı, siyasi bir bağımsızlığın öncüsüdür.*” (2012: 72) şeklinde ifade eder. Ona göre dil ile kavim birbirine bağlı olan kavramlardır. Ali Canip’e göre “*...milliyetle lisan birdir.*” (1918: 31). Ömer Seyfettin için de “*...milliyet demek lisan demektir.*” (2001: 376). Hamdullah Suphi, “*milliyeti terkîp eden en büyük iki esas noktadan biri ve en kuvvetlisi*” nin dil olduğunu, milliyetin her şeyden fazla dilin içinde olduğunu söyler (2000: 143-44). Yahya Kemal, “*Bizi ezelden ebede kadar bir millet halinde koruyan, birbirimize bağlayan*” şeyin Türkçe olduğu iddiasındadır (1997: 83). Öncü kadro, başlattıkları millî harekete dile verdikleri önemle mütenasip şekilde “Yeni Lisan” adını verirken bir taraftan da arzu ettikleri standartlardaki Türkçe ile Türk milliyetçiliğine hizmet eden millî bir edebiyat yaratmaya çalışır.

Yirminci asrın iletişim devrimleri ulusun, millî cemaatin dilsel homojenliğine (İsviçre örneği) yahut etnik topluluk ile devletin resmî dilinin örtüşmesine bağlı kalmadan da (Gana örneği) inşa edilebileceğini göstermekle birlikte dil, “*etnik kimliğin tespitinde yahut tarihsel-kültürel değerlere dayalı ulus/millet tanımlarının çok önemli bir bölümünde, hep birinci derecede ve vazgeçilmez bir referans*” (Buran, 2016: 394) olagelmıştır. Buran’a göre toplumun biyo-kültürel müştereklerinin ve ruhsal gizlerinin merkezinde yer alan dil bunu, onu konuşan fertleri birbirine yaklaştırmak ve müşterek bir tarihsel-kültürel kimlik etrafında birleştirmek suretiyle yapar (2016: 394).

İnsana türsel özgünlüğünü kazandıran düşüncenin müseccem şekli olan dil, kültür ve kimlikle de tam bir özdeşlik kurar. Bu nedendir ki kültür ve politik dünyalarını millileştirme gereği duyduklarında Türk milliyetçilerinin ilk yöneldikleri enstrüman dil olur. Alıntı yükü altında adeta “pidgin”e dönüşen Osmanlı Türkçesinin ürettiği kozmopolit yapı ve kültürün millileştirilebilmesinin ancak İstanbul ağzına dayanan halk Türkçesi ile mümkün olabileceği öngörülür.

2. YENİ LİSAN VE MİLLÎ EDEBİYAT HAREKETİNDE DİL BİLİNCİ

Romantik milliyetçiliğin etkisinde dile en üst perdeden önem atfeden Millî Edebiyat kadrosu, bu fikrin kültürel alanda kabul görmesi ve ilkelerinin benimsetilmesi noktasında gaflet imgelerinden yararlanır. Zira bir fikir yahut standardın yürürlüğe konabilmesinin yolu, onun yokluğu yahut noksanlığının tahayyül edilmesinden geçer. Gaflet imgeleri bu nedenle propagandanın biricik meşruiyet kaynağıdır. Mili Edebiyat sanatkarı da Türkçe konusundaki aydınlanmayı aydın ve toplumun bu konudaki bilgisizlik ve duyarsızlığından söz etmekle sağlamaya çalışır. Ziya Gökalp’in buna ilişkin şikâyetlerinden bir tanesi şu şekildedir:

“Ne bir Türk hukuku, Türk felsefesi,

Ne Türkçe inleyen bir şair sesi...

(...)

Bugün bile birçok ediblerimiz

Firenççe yazmağı sayarlar muciz

(...)

Hakiki ruhumuz, safî dilimiz

Bağırır onlara: ‘Bize geliniz!...’ (1989: 12).

Gökalp, Türkçe yazanın görülmediği, bilakis Frenkçe yazmanın makbul sayıldığı kültürel alana Türkçenin hakiki ruhumuz olduğu ve bu yönüyle bizi kendi olmaya çağırdığı hatırlatmasında bulunur.

Gaflet imgeleri, telkin edilmek istenen düsturun önem ve ilkelerinin hatırlatılması ve bu konudaki noksanlığın ölçülmesi olmak üzere temelde iki ayaklı bir strateji üzerine oturtulur. Tez ve antitez şeklinde de düşünülebilecek bu tertibi Gökalp’in çıkarımlarında olduğu gibi birçok metnin kurgusunda gözlemlemek mümkündür.

Millî dil enkazından şikâyet eden Mehmet Emin’in ihmal edilen bu enstrümanın önemi hakkındaki gerekçeleri ise şunlardır:

“Ey güzel dil, bir coşkun ırmağısın sen yurdumun;

(...)

Benim ölmez ırkıma bir ebedi vatansın sen;

Taht yıkılır, lakin sen yıldız gibi parıldarsın;

(...)

Senin nağmen zincirli milletleri hür yaşatur;” (1989: 323-24).

Türkçe şiir çığıryla, 1898 gibi erken bir tarihte dilin milliyet konusundaki işlevini pratiğe döken Mehmet Emin’in Millî Edebiyat kadrosu içinde topluma ve üst tabakaya dil şuuru aşlamak noktasında ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu tartışma gerektirmeyecek bir konudur. Tanzimat’ın dilde Türkcülük uygulamalarından neşet eden bu anlayış, Millî Edebiyat’ın dil merkezli milliyetçilik anlayışı ve programının da öncüsüdür.

Dil şuuru inşa etme sürecinin en önemli ayağını gaflet imgeleri ve hikâyeleri oluşturur. Alafranganın Türklükle alakalı her şeyi hor gören repertuarında Türkçe baş köşeyi alır. Refik Halit, *İstanbul’un Bir Yüzü*’nde alafranganın Türkçe konusundaki bu algısını şu şekilde tarif eder (2009: 88-89):

“Fransızca muhabere ediyorlardı, kendi karşılıklı itiraflarına göre Türkte samimiyet, şefkat ve muhabbeti izhar edecek kelimeler yokmuş, bizim lisan hissiyatı ifade edemezmiş, iptidai, adeta vahşi imiş, mesela ‘aşk’ kelimesi ne kadar bayağı imiş. Düşününüz; lâmur! O ne derinlik, o ne ahnek, ne ateş!”

Türkçenin statüsüne etki eden zararlı alışkanlıklardan biri de yabancı eğitimidir. Türk gençleri daha doğrusu kadınlarının gittikleri yabancı okullardan kendi dillerini öğrenmeden mezun olmaları, bu bağlamda en çok şikâyet edilen konudur. *Gizli El*’de Seniha yabancı okuldan çıktıktan sonra böyle bir problemle karşılaşınca babası Türkçe hocası tutar: “Türkçem maalesef çok eksik kaldı, mektepte Türkçe okutmuyorlar... Ama, ne kadar eksik efendim... Paşa babam yazdığım mektuplardaki imla yanlışlarıyla daima eğlenir...Ne ayıp değil mi efendim?” (Güntekin, 2000: 37).

Türkçenin fert ve toplum için maddi-manevi herhangi bir ayrıcalık ifade etmemesi dolayısıyla sosyal yaşamda geri planda kalması, buna karşın yabancı dil ve eğitimin yüksek popülaritesi dönem yazının ortak şikâyet konularından biridir. *Aydemir* romanında Demir bunu bir mağlubiyet hali olarak değerlendirir: “Buradan her geçişte gözleri beyhude yere beş asırlık Türk hayatının eserini arardı. Mahallelerinin isimleri bile sanki Türk hakimiyeti ile istihza ediyordu. (...) Her adımda mağlubun galibe hükmettiği gözüküyordu. Demir, meyus içini çekti ve görmemek için başını çevirdi.” (Tek, 2002: 36).

Kimliğin göstereni olduğu için dilin ticari, kültürel, sosyal pratiklerden alıkonulmuş olması Türklük için varoluşsal bir açmaz yaratır. Ticari imtiyazların Türk ekonomisine verdiği zararın bir benzeri de yabancılara okul açmak, kendi dillerinde eğitim-öğretim yapmak gibi kültürel imtiyazlar verilmesi sonucunda kültürel ve politik alanda görülür. Bunun önüne geçmek için öncelikle Türkçenin eğitim-öğretim ve iletişimde ayrıcalıklı kılınması gerekir. Statü planlamasını gerektiren bu durum, yasal düzenleme gerektirdiği için daha çok politik enstrümanın uhdesinde olan bir konudur. Kültürel alan ise dilin iç planlaması ve bu konudaki toplumsal duyarlılığın inşasında devreye girer ki Tanzimat’tan itibaren görülmeye başlanan bu çabanın Millî Edebiyat Dönemi’nde sistematik bir vaziyet kazandığı açıktır.

Dile gerçekte haiz olduğu önemin aksine kurguda atfedilen değersizlik, aydınlanma noktasında faydalı olabilecek bir ajitasyon imkânı da yaratır. Ahmet Hikmet, *Turhan Nasıl Çıldırıldı?* hikâyesinde böyle bir amaç peşindedir. Yazarın, bunun için Türkçenin kendi yurdundaki itibarsızlığını resmetmekle işe koyulduğu görülür (2005: 84):

“Dikkat etti: Bu Türk payitahtında, ticaret âleminde, yalnız Türkçe bilen Türk bir iş bulamıyor, aç kalıyor. Yalnız Fransızca bilen bir ecnebi ise her zaman muvaffak oluyor ve müreffeh yaşıyor.(...) Avrupa’da tahsilini ikmal eden bir diğer refiki hükümetin resmî bankasına girmek istemiş ve Rumca bilmediğinden reddedilmişti. Halbuki aynı bankada Türkçe konuşamayan pek çok memur ve memure vardı. Turhan sokakta, duvarlarda ve

camekanlardaki, dükkanların üstlerindeki Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca hatta Rusça ilanlara, yaftalara, reklamlara bakar: ‘Yarabbi! Bu memlekette bir zabıta, bir şehremaneti, bir matbuat nizamnamesi yok mu?...’ diye feryad ederdi. Çünkü Avrupa’nın hiçbir tarafında yerlilerin lisanından başka bir dil, bir yazı ile sokaklarda ilan, yafta görmemişti. Burası Babil Kulesi miydi?’

Tevrat’ta Babil’de insanların Tanrı’ya ulaşmak için bir kule inşa etme cüreti göstermesi üzerine Yehova’nın birbirlerini anlamamaları için onların dilini karıştırdığı söylenir (Yaratılış Kitabı, 11: 1-9). Ahmet Hikmet, şuursuzluğun ve ihmalkârlığın tesiri altında Türkçenin kendi vatanında uğradığı itibar kaybını da kıssada geçen bu Babil kulesi lanetine benzetir. Yabancı diller karşısındaki statüsünün korunmasına yönelik gerekli idari tedbirler alınmaması, Türkçenin fert için bir ayrıcalık olmaktan çıkan itibarsız konumunun temel gerekçesidir. Ahmet Hikmet bu durumun iktisadi yönden yarattığı dezavantajlardan ziyade haklı olarak daha çok kimliksel alana olan etkisinden endişe duyar. Zira Türkçenin kimlik kurgusundan çıkarılması, Babil kıssasındaki gibi toplumun birlik ve dayanışma duygusunu yitirerek dağılmasına neden olacaktır.

Millî Edebiyat yazarının dilin hayati fonksiyonundan hareketle toplumun dil algı ve becerisini yönlendirme noktasında bulduğu en pratik yöntem onu kendi propagandasının aracı yapmaktır. Dil bu şekilde kendi programının pratik örneği olarak vitrine çıkarılır. Söz gelimi Gökalp’in aşağıya alıntılanan *Lisan* şiiri telkin ettiği fikirlerle eş zamanlı olarak aynı kaidelerin pratik bir örneği olma vasfına da sahiptir:

*“Güzel dil Türkçe bize,
Başka dil gece bize.
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize.*

*Lisanda sayılır öz
Herkesin bildiği söz;
Manası anlaşılan
Lugate atmadan göz.*

*Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız,
Türkçeleşmiş Türkçedir;
Eski köke tapmayız.*

(...)

*Müteradif sözlerden
Türkçesini almalı*

(..)

*Yeni sözler gerekse
Bunda da uy herkese;
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.*

(...)

Türklükün vicdanı bir,

Dini bir, vatanı bir;

Fakat hepsi ayrılır

Olmazsa lisanı bir.” (1989: 106-7).

Şiirin telkin ettiği “yazı dili olarak Türkçenin, bu dil içerisinde de İstanbul ağzının referans alınması, dilde anlaşılabilirliğin esas alınması, uydurma ve arkaik kelimelere itibar edilmemesi, yerleşik yabancı unsurların Türkçeleşmiş kabul edilmesi, eş anlamlı sözcüklerden Türkçesinin tercih edilmesine” yönelik öneriler, tüm bunları tavsiye ederken *Lisan* şiiri ve şairinin de referans aldığı dil kaideleridir. Tavsiye ettiği bu dil düsturları ile yazılmış bir metin örneği olması, şüphesiz Gökalp ve şiirini telkin noktasında daha başarılı yapar. Bu çerçeveden bakıldığında Yeni Lisan kaideleriyle oluşturulmuş metinleri baştan sona kendi bilincindeki metin örnekleri saymak yanlış olmayacaktır. Millî Edebiyat, bu sayede adeta yerleştirilmek istenen dil standartlarının laboratuvarı olur. Sınırları belirlenen dilin üretimdeki başarısı bu sayede test edilme ve kanıtlanma imkânı bulunur.

Yeni Lisan, millî formasyonu garanti edecek kimliksel bağlamı tesis etmek için dile yatırım yapar. Bu bağlamda dilin standartlaşması ve iletişimsel fonksiyonlarının güçlendirilmesine öncelik verir. Bu ise dilin statüsünün ve iç nizamının yeniden düzenlenmesini gerektirmekteydi. Zira alıntı unsurlarla yozlaşmış ve ancak sınırlı bir kesimin anlayıp kullanabildiği Osmanlıca, geniş halk kitlelerine nüfuz edebilme olanaklarını yitirmiş durumdadır. Kimliksel fonksiyonları da iletişimsel verimliliğiyle yürürlüğe girdiği için, dilin geniş halk kitlelerince anlaşılır olması dile yüklenen amaç ve önceliklerin ortaya çıkması adına bir zorunluk halini almaktaydı. Ayrıca devletin kozmopolit yapısının doğurduğu çok dilli kültürel yapı da belirli bir kimlik tasavvurunun geliştirilmesinin önünde ciddi bir engeldi.

Çok dillilik ve Osmanlıcanın sınırlı bir kesime hitap eden konumu, ulusçuluk sürecinde bir dil reformunu zorunlu kılmaktaydı. Yeni Lisan bu sorun karşısında dil planlamasına girişir. Bu bağlamda birçoğu *Lisan* şiirinde de geçen yazı ve konuşma dilinin birleştirilmesi, bunun için de İstanbul Türkçesinin referans alınması gibi statü planlaması kapsamında değerlendirilebilecek fikir ve uygulamaların yanı sıra yabancı dil kaideleri ve tamlamaların atılması, anlaşılabilirliğin esas alınması vs. gibi dilin iç yapısını düzenlemeye yönelik maddi uygulamaların da hayata geçirildiği görülür.

Yeni Lisan’ın dilin iç işleyişi konusundaki önemli bir uygulaması da dili özleştirme çabasıdır. Yeni Lisan, dilden atmak istediği Arapça-Farsça kelimeler yerine eski kökleri ve uydurma kelimeleri ikame etme niyetinde olduğuna yönelik itibarsızlaştırma kampanyası karşısında her fırsatta tasfiyecilik olmadığını söylese de yabancı unsurların istilası karşısında ister istemez belirli bir repertuarın dilden ihracını yapmak zorundaydı. Halk dili bu istilanın “baypas” edilmesi için akıllıca bir seçim olmakla birlikte, bu dilin de üç dilin imkânlarını kullanan Osmanlıca karşısında özellikle de edebiyatta sanatkârın elini güçleştirmesi mukadderdi. Yeni Lisan savunucuları bunun millî amaç ve öncelikleri, ferdiyetçilik olarak itibarsızlaştırmaya çalıştıkları sanat endişe ve kaygılarının önüne koymakla giderilemeyeceğinin bilincinde olarak anlaşılır lisanın ifade imkânlarını da takviye etme yolları arar. Bunun için en elverişli yol bu dili her alanda kullanmak olmakla birlikte, kullanımından kaçınılan her alıntı unsurun karşılığını yaşayan halk lisanında bulunmaması anlam ve ifade noktasında zafiyet yaratmaktaydı. Yeni Lisancılar bu durum karşısında bazen Türk dilinin eski kaynaklarına, yani arkaik repertuvara yönelmek durumunda kalır. Öte yandan tasfiyecilik ve dili arkaizme dayandırmak şeklindeki ithamlar da bu konuda dikkatli ve ihtiyatlı olmayı gerektirmekteydi. Millî Edebiyat kadrosunun bu açmaz karşısında yoğun olmamak hatta dipnotlarla karşılıklarını vermek kaydıyla arkaik kelime kullanımına yöneldiği görülür:

Ziya Gökalp (1989: 263):

“Bakın Türkler süngüyü

Nasıl Rus’a sancarlar..”

Mehmet Emin (1989: 48):

“Ötekini ağlat, inlet, her dakika agula?”

Ahmet Hikmet (2005: 10, 11, 145):

“Yarlıgayıcı Tanrı, bu çocuğu esirgedi.”

“Bir gün yine avuluyla beraber avlanıyordu.”

“Yalavacının doğru izinden bu us, bu duygu kanatlarıyla yüksele yüksele uçuşmağın ermek istediler...”

Filibeli Ahmet Hilmi (1913: 10):

“Herkesin gözünde Türk demek: Müslümanlığı ve müslümanları gerek dış düşmanlarından, gerek iç düşmanlarından korumak için, Çalab tarafından yollanmış bir yiğit, bir arslan demek oluyor.”

“Sançmak, yarlıgamak, agulamak, avul, yalavaç, us, uçmak, Çalab” gibi isim ve fiillerin bazıları kullanılan Türkçe karşılıklarına bazıları da alıntı unsurlara bir alternatif olarak kullanılmıştır. Sözelimi sançmak ve yarlıgamak, saplamak ve bağışlamak gibi Türkçe kelimelerin karşılığı olma durumundayken “agu, avul, yalavaç, us, uçmak, Çalab” gibi kelimeler “zehir, kabile, peygamber, akıl, cennet, Allah” gibi Arapça ve Farsça sözcüklerin eşanlamlıdır.

Alıntı unsurlara Türkçeyi anlaşılabilir kılma çekincesiyle mesafeli yaklaşan Yeni Lisancılar, arkaik unsurların da aynı zafiyeti yaratabileceğinin farkındadır. Arkaik kelimelerden en çok istifade eden Ahmet Hikmet bu endişelerle kelimelerin dipnotla anlamlarını da verme gereği duyar. Yalavaç, Oğun kelimelerine dipnot düşerek “peygamber, Allah” açıklamaları yapan Ahmet Hikmet’in bazen işi daha da ileri götürerek kelimenin etimolojisine de girdiği görülür. *“Bu ezilmiş memlekette, umutsuz ahali arasında oturmayacağım, gidiyorum.”* (2005: 102) cümlesinde geçen umutsuz kelimesine dipnot düşerek şu açıklamayı yapar: *“Ümit. Ümit Türkçedir, birçok emsali gibi Farisiye geçmiştir. Aslı ummakdan ‘umud’ tur. Geçmekden ‘geçit’ oluğu gibi.”*

Mitik göndermeler, arkaik kullanımları arttıran bir durumdur. Ahmet Hikmet böyle bir kullanım olan Bitik Ula Dağı (2011: 55) ifadesine de dipnot düşerek *“Bitimek, eski Türkçede yazmak demektir. Yazmak da resim yapmadır. Yazma yemeni. Bitik Ula= Yazılı Dağ”* açıklamasını yapar. Benzer kullanımlara Ziya Gökalp’te de tesadüf edilir. *“Bir yüzük verdi yat denilen kaştan,/ Dedi, ‘Korkma artık demirden, taştan!’”* (1989: 213) dizelerinde geçen “yat” kelimesinin dipnotunda şu bilgiler aktarılır: *“Yat kelimesi, Eski Türkler’ce sihirli bir taş addolunan Yeşim manasındadır; bu taş kimin üzerinde bulunursa, her türlü tehlikeden masun addolurdu.”*

Edebiyatçıların kurguda arkaik kelimelerle ilgili açıklamaları, Türkçülük tezi doğrultusunda kaleme alınan metinleri fikrî yönden destekleyen ve bütünleyen bir yöntemdir. Yazarın bu tür açıklamalarıyla anlam konusundaki çekinceleri gidermek dışında, kurgu marifetiyle uyandırmak istediği millî şuur ve heyecanı da takviye ettiği açıktır.

Yeni Lisan’ın dil planlamasının önemli bir ayağını da kelime türetimi teşkil eder. Nitekim *Lisan* şiirinde, dilin tıkanma noktalarında Gökalp’in halkın türetme yöntemlerinin esas alınmasını istediği görülür. Bu, Yeni Lisan’ın bu tedbire de cevaz verdiğini gösterir. Bu bağlamdaki örneklerle ise en çok yabancı terimlere Türkçe karşılıklar bulma motivasyonu hareket eden Ömer Seyfettin’de tesadüf edilir. Söz gelimi Fransızca “survivance” tabirine karşılık olarak kullandığı “arttakalış, arttakalan” kelimesi böyledir. Onun halk dilinden aldığı “mola, ara verme” anlamlarını taşıyan “iş durası” tabiri ise Fransızca grev kelimesinin karşılığıdır. Halk ağzından yazı diline geçirdiği diğer bir ifade “havar etmek”tir. İmdat istemek anlamındaki bu ifade *Horoz Dövüşü* şiirinde geçer. Aynı şiirde kullandığı diğer bir halk deyişi de “çakmak, çivilemek” anlamındaki “kamamak”tır. Ömer Seyfettin, Gökalp’in millî dağarcığa soktuğu sart kelimesinden ise yine Türkçenin türetme kalıplarını kullanarak “sartlaşmak” tabirini çıkarır. Bunu ise *Ant* hikâyesinde “yozlaşmış, yabancılaşmış” anlamında kullanır. Ömer Seyfettin’in bu kullanımları Polat’ın da söylediği gibi halk dilindeki söz servetinin yazı diline kazandırılması hedefiyle yakından ilgilidir (2012: 204).

Dilin özleşmesinde oynadığı rol nedeniyle dilin millî karakterinin göstereni haline gelen arkaizm, bunun paralelinde konu ve tez anlamında da millî amaç ve önceliklerle hareket edildiği bilgisini verir. Bu sembolik işlevleri dolayısıyla millî bilinç uyandırmak, bu bağlamda fikir ve mesaj vermek isteyen sanatkar için uygun bir atmosfer oluşturduğu açıktır. Bazısı halk ağzında yaşamakta olan bu tür

kelimelerin halk zevkine hitap etmesi nedeniyle metni estetik yönden takviye etme durumu da söz konusudur. Arkaizmin diğer bir getirisi de ikame bir unsur olması dolayısıyla dilin anlam ve ifade imkânlarını çoğaltması yahut değiştirmesidir.

Tasfiyeciliği reddetse de Yeni Lisan'ın gerçekleştirmek istediği dil devrimi tasfiyeyi, bu da ikameyi zorunlu kılar. Anlaşılmaz olmakla itham edilen eski Türkçenin iletişimsel fonksiyonlarında zafiyet yaratan sadece gramer yapıları ve formlar değil, aynı zamanda Servet-i Fünûn dağarcığında olduğu gibi bazıları kendi dilinin sözlüklerinde dahi bulunmayan kelime repertuarıdır. Yeni Lisan, anlam ve iletişim sorunu yaratan bu repertuarı halk diline sığınarak elemine etmeye çalışır. Çoğunluğu öz Türkçe olan, alıntının az ve Türkçe söyleyişe uydurulduğu daha kısıtlı bir kelime kadrosuna dayanan halk dili bu büyük alıntı envanterinden kurtulmanın en zahmetsiz ve pratik yoludur. Dolayısıyla halk diline geçerken Yeni Lisan'ın devasa bir alıntı unsuru geride bıraktığı bilgisinden hareketle tasfiye yapmadığı, bu nedenle de tasfiyeci olmadığını söylemek pek doğru olmayacaktır.

Yeni Lisan, tasfiyeciliğin kötü şöhreti nedeniyle bu ithamları haklı olarak reddetse de her fırsatta yozlaştığından şikâyet ettiği dil reformunu ancak tasfiye fikri ve mantığıyla gerçekleştirebileceğinin farkındadır. Kaldı ki tasfiye belirli bir dil envanterinin peşinen yasaklanması yahut yok edilmesini değil, bu unsura alternatif olabilecek bir repertuarın önerilmesinden ibarettir.

Tasfiye ancak ikame unsurun dilin bünyesine uyum sağlamasıyla başarılabilen bir süreçtir. Bu durumda alıntı unsur ikame unsurun arkaik pozisyonuna düşebileceği gibi, ikame unsurun kabul görmemesi durumunda ise birincil pozisyonunu koruma şansına da sahiptir. Tüm bu bilgiler ışığında tasfiye ve bunu gerektiren ikame anlayışının dilin anlam ve ifade seyrine bir müdahale olduğu söylenebilir. Bunun ideolojik amaç ve öncelikleri, tasfiye fikrine yönelik muhalefetin asıl gerekçesidir. Tüm bunların yanında arkaizmin de alternatif olduğu yabancı unsurlar gibi metinde bir anlam sorunu yaratma tehlikesi vardır ki Millî Edebiyat sanatkârının akaik unsurları asgaride tutmaları, hatta dipnotlarla anlamlarını vermeleri bu ihtimali en aza indirmiştir.

Toparlamak gerekirse yerleşik unsurları her fırsatta Türkçeleşmiş kabul eden Yeni Lisancılarının az da olsa kullanımdan düşmüş kelimeleri dolaşıma sokması Türkçenin ifade gücü anlamında yeterliliğini gösterme, imkânlarını çoğaltma, halk zevkine hitap etme, millî atmosfer ve heyecan uyandırma vs. gibi amaç ve önceliklere dayandırılabilir.

3. SONUÇ

Dilin statüsü ve yapısı hakkındaki planlamalar hem entelektüel çaba hem de idari tedbir gerektiren bir konudur. Bu durum, kültürel alanla siyaset kurumunu dil planlamasında etkin konuma getirir. Türkçenin serüvenine bakıldığında Tanzimat'ta ortaya çıkan sadeleşme temayülü ile 1876 Anayasası'nda kazandığı resmî dil statüsünün Türkçenin iç ve dış planlamasının ilk tezahürleri olarak gösterilebilir. Bunun siyasi bir kimlikle irtibatlandırılmaması, ayrıca gayrimüslim unsurlara tanınan kültürel özerklik ve ayrıcalıklar Türkçenin sosyopolitik düzene hükmetmesini engeller. Siyasi tıkanmanın önünü açan 1908 devrimi ve onu müteakip ortaya çıkan Yeni Lisan (1911) hareketi bu bağlamda bir dönüm noktası kabul edilebilir.

Yeni Lisan, Türklüğü Türk diliyle karşılayan romantik milliyetçiliğin güdümünde bir dil reformuna girişir. Bu dönemde iktidarı elinde bulunduran İttihat ve Terakki Cemiyeti de siyasi düzenlemelerle Türkçenin standartlaştırılması sürecine destek verir. 1915'te özel okullarda da Türkçeyi zorunlu tutan uygulama benzeri statü planlamalarına girişirse de savaş koşulları ve devletin içinde bulunduğu siyasi ve iktisadi buhran bu konuda sıkı bir denetim ve uygulama imkânı vermez.

Türkçenin geri plandaki durumu karşısında "Yarabbi! Bu memlekette bir zabıta, bir şehremaneti, bir matbuat nizamnamesi yok mu?"(Müftüoğlu, 2005: 84) diye haykıran kültürel alan, siyaset kurumunun pasifliği ve ihmali karşısında Türkçenin haklarını savunan başat kurum haline gelir. Ulus fikrinin ihtiyaç duyduğu dili hem planlar hem de işler.

Kendini bir dil ve kültür programı olarak takdim eden Yeni Lisan, esasında bir millî kimlik teşebbüs ve yatırımıdır. Hareketinin kendini dil programı olarak sunması ise dilin Türk milliyetçiliğindeki yeri ve önemini gösterir. Yeni Lisan, sadelik ve anlaşılabilirlik düsturlarıyla karakterize halk dilini millî kimlik inşa stratejisinin merkezine koymuştur. Pratik örnekleriyle propagandasını yaptığı sade Türkçeyi yazı diline dönüştürerek kültürel bir devrim yapmaya çalışır. Lisan fikri etrafında ortaya çıkan kanonik

örgütlenme edebiyatı, edebiyat da sosyal hayatı ve kimlik algısını değiştirmeye başlar. İşgal ve sömürü tehdidi altındaki imparatorluk bakiyesine yeni bir hamle gücü kazandıran bu şuur, aynı zamanda millî devletin sosyokültürel temeli de sayılabilir.

Yeni Lisan'ın dil şuurunu inşa etme sürecinin en önemli ayağını gaflet imgeleri ve hikâyeleri oluşturur. Dile gerçekte haiz olduğu önemin aksine kurguda değersizlik atfeden bu hikâyeler, aydınlanma noktasında faydalı olabilecek bir ajitasyon imkânı yaratırken Türkçenin statüsünün planlanması ve iyileştirilmesine yönelik de mesajlar verir.

Yeni Lisan, İstanbul Türkçesinin referans alınması gibi statü planlaması kapsamında değerlendirilebilecek fikir ve uygulamaların yanı sıra yabancı dil kaideleri ve tamlamaların atılması, anlaşılabilirliğin esas alınması vs. gibi dilin iç yapısını düzenlemeye yönelik maddi uygulamaları da hayata geçirmiştir.

Dilin iç nizamının yeniden düzenlenmesini esas alan Yeni Lisan kampanyasının en önemli ayağını ise dili özleştirme çabası teşkil eder. Yeni Lisan tasfiyeyi zorunlu kılan özleştirmeyi halk diline yaslanmak, anlaşılabilirliği esas almak gibi akılcı ve işlevsel yöntemlerle sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- CANİP, A. (1918). *Millî Edebiyat Meselesi ve Cenap Bey'le Münakaşalarım*, Kanaat Kütüphanesi Sahibi İlyas. İstanbul: Kanaat Matbaası.
- BURAN, A. (2016), *Dil-İnsan-Kimlik İlişkisi*. Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, Bartın Üniversitesi, C. 2, s. 391-394.
- FİLİBELİ, A. H. (Özdemir müstear adıyla) (1913/ 1329), *Türk Ruhu Nasıl Yapılıyor*, İkaz-ı Millet Kütüphanesi, Hikmet Matba-i İslamiyesi, Darülhilafe.
- GÖKALP, Z. (1989). *Şiirler ve Halk Masalları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- GÖKALP, Z. (2012). *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: İnkılap Yay.
- GÜNTEKİN, R. N. (2000). *Gizli El*. İstanbul: İnkılap Yay.
- KARAY, R. H. (2009). *İstanbul'un Bir Yüzü*. İstanbul: İnkılap Yay.
- MÜFTÜOĞLU, A. H. (2005). *Çağlayanlar*. Ankara: Elips Kitap.
- MÜFTÜOĞLU, A. H. (2011). *Gönül Hanım*. (haz. Abuzer Kalyon), Ankara: Akçağ Yay.
- SEYFETTİN, Ö. (2001). *Makaleler-1* (haz. Hülya Argunşah), İstanbul: Dergâh Yay.
- POLAT, N. H. (2012). Ömer Seyfettin'de İlginç Söz Varlığı. *Bilig*, 63, 89-210.
- SADOĞLU, H. (2010). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- TANRIÖVER, H. S. (2000). *Dağ Yolu 1*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- TEK, M. F. (2002). *Aydemir*. İstanbul: Kaknüs Yay.
- YAHYA KEMAL (1997). *Edebiyata Dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- YURDAKUL, M. E. (1989). *Şiirler*. (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.